

Goran
Živaljević

v
SLUŽBA

■ Laguna ■

Copyright © 2020, Goran Živaljević
Copyright © ovog izdanja 2020, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SLUŽBA

Sadržaj

Uvod	11
Provera.	14
Načelnik	23
Britanci.	33
Bombardovanje	45
Pauk	54
Četvrti oktobar	67
Šesti oktobar.	76
Deveto odeljenje	85
Đinđić	92
Atentat	102
Mladić	122
Pantovčak	133
Kumanovo.	149
Skoplje	162
Kriza	177

Predstavnik	187
Sobranje	202
Krivac	223
Kapija	242
<i>O autoru</i>	245

Vrhunac patriotizma je kada državu branite od vlasti.

Džems Garison, okružni tužilac
države Lujzijane za Nju Orleans 1962–1973.

UVOD

Ne postoji oblast u srpskom društvu koja je toliko pogrešno, zlonamerno i nebranjeno predstavljana u našem javnom životu kao što je priča o Službi.

S jedne strane, postojao je deo onih naglašeno dobronamernih, običnih ljudi koji su Službu glorifikovali i polušapatom veličali („Ozna sve dozna“), nadajući se da postoji neko ko misli o svemu, neka državotvorna komanda u kojoj sede mudre glave zahvaljujući kojima dišemo vazduh i živimo živote, ujedno zazirući od njih i njihovog „prekog ali pravednog“ pogleda. U novije vreme, s promenama koje su često bile degradacija svega u šta se nekada verovalo, taj osećaj takoreći bogobojažljivosti najčešće se zamenjivao jednim pragmatičnim i sitnosopstveničkim pristupom. Taj novi pristup je na Službu gledao kao na važan, ili najbitniji deo vlasti, s kojim treba biti u dobrim odnosima jer će se tako lakše stići do nekog svog statusnog, možda karijernog cilja, ili izbeći nepotrebni problemi sa ljudima koje su oni, iz svoje male perspektive, poistovetili sa državom.

Ona druga, slobodoumnija i kritička strana javnosti, decenijama je u srpskoj Službi videla srce antidemokratskog,

anticivilizacijskog ili čak antisrpskog zla, uzrok svih svojih izneverenih očekivanja i glavnu prepreku zbog koje se stvari ne pomeraju napred ili se ne pomeraju dovoljno brzo.

Gotovo podjednako, ovaj većinski negativni pogled su bojili ljudi liberalnih i prozapadnih stavova, koji Službu vide kao najmračniji i najvažniji stub antidemokratske, ratnohuškačke i kriminalizovane države (priča o „6. oktobru koji se nije desio“), ali i oni sa potpuno suprotne političke strane, dakle ljudi sa izraženim patriotskim i srpskim nabojem, za koje smo mi u Službi uvek bili Titovi Jugosloveni, komunjare, izdajnici... i nikad dovoljno dobri Srbi.

Verovatno su svi oni bili ponekad i pomalo u pravu, jer Služba jeste davala povode i za takve zaključke, mada su dijametralno suprotni motivi ova dva negativna pogleda valjda i pokazatelj njihove apsurdnosti. Razume se, ponekad bi taj negativni pogled na nas bio ne tako spontan, već vođen u skladu sa nečijim političkim, stranačkim ili stranim državnim interesom, gde ovi već formirani kritičari sa obe strane bivaju lako iskorišćeni i pogurani u medije, dok Služba po pravilu odabere da čuti i čeka da i taj napad prođe, glumeći nedodirljivost.

Ono što definitivno postoji kao opšta karakteristika Službe, kao njen glavni nedostatak, jeste njena nesposobnost da adekvatno i odrešito odgovori na bilo koju vrstu napada, bez obzira na takav, generalno loš rejting u srpskom društvu. Tajnovitost i mistifikacija možda ponekad imaju i svoje prednosti, ali u ovom slučaju stigli smo dotle da se rad za bezbednosnu ili obaveštajnu službu svoje zemlje unapred doživljava kao nešto loše, skoro kriminalizovano, a svakako nemoralno.

Ovaj rđav glas srpske Službe u srpskoj javnosti svoju najjaču notu bi opravdano dobijao u vremenima kada politika nadvlada profesiju i kada kolegijumi na Banjici, sa manje ili

više unutrašnjeg otpora, počnu da liče na stranačke sastanke. Kada je reč o takvim periodima, Službu je teško braniti, niti ja imam nameru da to činim, naprotiv... Ali bilo bi fer bar konstatovati da zloupotrebe Službe uvek dolaze iz politike, a ne obratno, iznutra, nekom unutrašnjom inicijativom ljudi koji tu rade. Svaki pripadnik Službe najviše voli da radi za svoju zemlju i po zakonu, a njemu je, na toj neravnopravnoj klackalici sa politikom, pravilno razumevanje i odbacivanje predrasuda, bar od strane stručne javnosti, i te kako potrebno.

Iako to zvuči neverovatno, javnost i Služba su u stvari na istoj strani, s tim da to ni jedni ni drugi ne vide, vešto posvađani preko politike koja je uvek bila posrednik u tom odnosu.

Ove beleške su mali pokušaj pobune protiv takvog stanja stvari i tih nerazumevanja.

Naravno da su one potpuno subjektivne, jednostrane i podložne napadu ili osporavanju, bukvalno u svakoj rečenici. Nije ovo ni istorija, ni udžbenik, ni namera da se brani neodbranljivo, niti sam ja ovlašćeni portparol Službe, još manje govornik neke političke opcije. Ovo je samo jedan ugao posmatranja događaja u kojima sam lično učestvovao, a čije su bitno drugačije verzije, najčešće izgovorene iz usta političara, i to sa vrlo problematičnim motivima, već zauzele značajno mesto u javnom prostoru i nekom kolektivnom sećanju.

Ovo je, u stvari, jedan zamišljeni razgovor s mladim pripadnikom Službe koji tek ulazi u njene lavirinte, sa nadom da će posle tog razgovora lakše prepoznati prepreke koje se nepogrešivo ponavljaju, ali i uvideti naše greške, kako ih sutra ne bi ponovio.

A Služba će svakako postojati, voleli mi to ili ne, pa red bi bio onda da pokušamo da se bolje razumemo.

PROVERA

Prijem na posao u Službu državne bezbednosti Srbije (kasnije Bezbednosno-informativna agencija – BIA) uvek je podrazumevao da se za kandidata radi operativna provera. To je šareni skup sistematizovanih i pojašnjenih detalja o životu jedne osobe, koji bi trebalo da pomognu u konačnoj odluci da li je reč o nekome ko treba da bude zaposlen u srpskoj Službi, ili pak dolazimo do momenta kada se zahvalimo na potrošenom vremenu i zauvek se razidemo.

U toj operativnoj proveru nalaze se uobičajeni podaci o roditeljima, socijalnom poreklu, završenoj školi, uspehu na studijama, ali i crtice koje karakterišu tu ličnost – temperament, karakter, sklonosti, afiniteti, vrline ili mane. Zadatak je operativca koji radi proveru da dopre do tih detalja i da ih stavi na papir. Bez obzira što se provera, uopšte gledano, ne nalazi na bogzna kako visokom mestu u vrednovanju izvornih materijala koje stvaraju pripadnici Službe, ako je dobro i pošteno urađena, često je pravo mesto gde se mogu pronaći kvalitetni odgovori na mnoga kasnija pitanja, ili pravi uzroci nekih kasnijih problema.

Ne bih mogao reći da je to bila hronična pojava ili trend, ali bilo je pojedinačnih slučajeva kada se provera za nekog kandidata morala „ispeglati“ po nalogu nekoga ko je sa pozicije vlasti bitan u tom trenutku. Neki operativci su na to pristajali, a neki nisu, pa je bilo i slučajeva da je morao da se promeni tvrdoglavi operativac koji radi proveru, a koja i pored svega problematičnog kod kandidata mora biti pozitivna. Uostalom, poslednju reč za sve u Službi daje načelnik (direktor), pa tako i za slučajeve podobnih ili nepodobnih kandidata.

Jedne godine, nakon 5. oktobra, pred finalnu konkursnu komisiju izašao je kum jednog visokog funkcionera vladajuće Demokratske stranke, s tim što mu je kum, da stvar bude zanimljivija, u tom momentu bio uvaženi član Odbora za bezbednost Skupštine Srbije, instance koja sa autoritetom tog najvišeg državnog doma, između ostalog, brine o zakonitosti rada bezbednosne agencije.

Proveru je „kumov kandidat“ očigledno nekako pregurao i sada je na nama u komisiji da definitivno potvrdimo ili odbacimo njegov izbor za budućeg operativca Bezbednosno-informativne agencije. Posle prvih nekoliko minuta razgovora sa njim bilo mi je jasno da je pozitivna provera ili posledica urgencije na nekom nižem nivou, ili je jednostavno operativac, zadužen za proveru, loše uradio svoj posao.

Kako god bilo, pred nama se našao nemušti klippan u skupu odelu i sa satom od pet hiljada evra, bez namere da bar pristojno sakrije svoju prepotentnost zasnovanu na kumovom položaju, a sve što je rekao moglo se svesti na pitanje: „Gde je ta specijalna kasa da uzmem pare, pa da krenem u inostranstvo na specijalne zadatke?“ Možda donekle karikiram taj njegov nastup pred komisijom, ali ne mnogo.

Pogledali smo se međusobno i, jedan po jedan, glasali protiv njegovog prijema u Službu.

Da li treba da navedem da njegov kum, stranački funkcioner, decembra 2003. godine nije glasao za prihvatanje Izveštaja o radu BIA, već je pre glasanja izašao iz sale, pošto ipak ne ide da, kao predstavnik vlasti i potpredsednik tog uglednog odbora, glasa protiv izveštaja Službe za taj konkretni period.

Možda ću zazvučati staromodno, ali najčešće te frizirane provere i ti zaista retki „pogurani“ prijemi u Službu nisu završavali dobro. Nekada davno smišljeno pravilo da budući pripadnik Službe mora proći stroge uslove operativne provere nije tamo neki okoštali relikv s socijalističkih vremena, već realna potreba za kvalitetnom procenom, onaj uvek važan prvi korak na koji se kasnije nadograđuje sve ostalo i na kojem počivaju sve službe sveta. Ovde, naravno, ne mislim na nekadašnja pravila da morate biti član Saveza komunista da biste radili u Službi (meni je 1987. godine diskretno poručeno da ne konkuriram bez članske karte SKJ, pa sam na brzinu taj nedostatak otklonio i „validno“ konkurisao pola godine kasnije), ili na mogućnost da otpadnete ako vam je deda bio četnik, već na realnu sliku o jednoj ličnosti koju treba uklopiti u taj svet diskretnog patriotizma i državnih interesa. Često takvi problematični detalji, u proveru namereno preskočeni, dovedu do brzog razilaska ili neslavnih epizoda koje su mogle biti predupređene da su problemi blagovremeno primećeni i pošteno konstatovani.

Neslavno se završavaju, brže ili sporije, i prijemi u Službu „naređeni odozgo“, dakle prijemi partijskih kadrova koji su na Banjicu odsečno umarširali na krilima pobeđe njihove političke stranke, uz pozitivnu proveru izdiktiranu u direktorovom kabinetu ili generalnom sekretarijatu vladajuće

stranke. Po pravilu su to pojedinci skromnog obrazovanja i još skromnije pristojnosti, koji glasno preziru sve one koji su „služili prethodnim izdajnicima“, a neretko i pred publikom vole da pomenu poimence „čiji su oni zapravo vojnici“. Često su zaljubljenici u oružje i tajne specijalne akcije, naravno, u „službi svoje stranke i neprikosnovenog broja jedan“, pogrešno ubeđeni da je to ono što treba da krasi prave pripadnike BIA. Pripravnički ispit polažu tako što pitanja izvuku nekoliko dana pre ispita, potom sledi munjeviti uspon i zvučno radno mesto sa sekretaricom, crna super-b oktavija i novi nameštaj dobijen od sponzora, a ubrzo sledi i ambicija da u Službu dovuku još takvih, „svojih vojnika“, koji su odani stranci i „mnogo bolji od svakog pripadnika zatečenog iz prethodnog vremena“.

Kako god bilo, u Službi rade različiti ljudi, svoji i tuđi, časni i manje časni, dobri ili loši. Zajedničko svima je to da su na početku „prošli proveru“ i da je priložena biografija odgovarala standardima tog vremena.

Većinom, i to ubedljivom većinom (ovde svakako ne računam gorepomenute specijalne prijeme po partijskom kriterijumu), u početku je to dobar i pristojan mlad svet koji voli svoju zemlju, hoće da živi od svog rada, hoće da uči, da napreduje... Ponekad bi tu generalno dobru startnu poziciju pokvario karijerizam, ponekad politika, ponekad osećaj sopstvene važnosti, a ponekad i loša sreća...

Darko nije bio neki naročit učenik i student. Okolnost da su mu roditelji bili „istaknuti društvenopolitički radnici“, uz visok standard za ono vreme, kod njega su kao dominantnu crtu proizveli lenjost i onu vrstu nonšalantnosti koja „krasi“ neodgovorne ljude. Podsmeh, prepotentnost i malicioznost su mu postale prepoznatljive karakteristike,

iza kojih je suštinski krio duboki kompleks zbog sitne građe i izrazito rošavog lica. Te ne baš dobre predispozicije za ugled u društvu i na fakultetu nadoknađivao je na svoj način, čestim žurkama u „saloncu“ u centru Beograda i nekom vrstom snishodljivosti kada je plaćao kafanske račune dominantnijim momcima i devojkama koji su ga, zbog te platežne moći, tapšali po leđima, zvali nekim modernim nadimkom i primali u društvo. Ženu je takođe izabrao po tom šablonu, dakle ambicioznu, proračunatu, tankoustu provincijalku koja je nakon prvog ulaska u „salonac“ donela čvrstu odluku da odatle završi poslednju godinu fakulteta, bez vraćanja u svoje rodno mesto.

Fakultet je završio posle sedam godina, preko maminih veza. Posle je tata nazvao neke važne ljude, pa je stigao u Službu sredinom osamdesetih, prilično lako, bez obzira na bleđ utisak pred komisijom. Operativni staž mu je bio u skladu sa onim karakteristikama koje su preskočene u proveri, pa je traganje za kakvim-takvim načelničkim mestom pronađeno u analitici Službe, sa obrazloženjem „da je on ipak dosta čitao u životu“. Iskompleksiran i nekompletan, to mesto je video kao priliku za udvaranje devojkama kojima je postao šef, sa posebnim specijalitetom da presretne novu i zbunjenu pripravnicu, nudeći joj instrukcije i pomoć nakon radnog vremena. Darko „švaler“ je bio njegov novi nadimak, ne isključujem ni mogućnost da ga je sam sebi nadenuo.

Pored relativno istaknutog mesta u Službi, međutim, trebalo je zadržati i poziciju u gradu, fascinirati bitnog kuma, biti važan u džet-setu, pa i kod ženinih kolega. Jutarnja kafa u kafiću na Senjaku je postala obavezni ritual, kao neka vrsta građanskog obreda koji ga razlikuje od plebsa, to jest „slepaca u Službi“ koji za to vreme nešto rade. Naviknut

na muljanje i prevaru, Darko je mesto među značajnim facama koje se sede u tom kafiću kada decu ostave u obližnjoj internacionalnoj školi, počeo kupovati sve konkretnijim političkim pikanterijama, ili podacima iz Službe koji su, preko posrednika, stizali do jedne zapadne ambasade. Sve to je izgledalo tim primamljivije što se režimu Slobodana Miloševića bližio kraj, pa je taj pragmatični i hedonistički poriv počeo da objašnjava pričom o nekakvoj svojoj opozicionoj orijentaciji. On njima podatke iz analitike Službe, oni njemu pečat opozicionara i buduću karijeru.

Da li treba da napišem da je, nakon političkih promena, postao visoki funkcioner Službe, potom direktor neke vladine agencije, pa državni sekretar u jednom ministarstvu. Moram priznati da je nepogrešivo umeo da odabere novu političku partiju u pravom trenutku. Stan dobijen u vreme Miloševića nikada nije vratio, nije ga rado ni pominjao jer „ipak je on bio opozicionar u to teško vreme“, a pristigao je ubrzo i drugi, u skladu sa njegovom opozicionom žrtvom i koalicionim kapacitetom nove partije. Ambasadorsko mesto? Pa naravno! Kako se toga ranije niste setili!

Ljubo je bio sušta suprotnost Darku. Rodno selo kojeg nema ni na karti, otac učitelj terenac u nekoliko susednih sela, majka domaćica, mlađi brat i sestra koji nasleđuju njegovu garderobu i njegove polovne knjige, nikada na moru, nikada u original farmerkama, nikada „starke“, ali uvek odličan đak i još bolji student.

Verovatno nema magacina u Beogradu u kojem nije nosio džakove tokom studija, krevet u četvorokrevetnoj sobi studentskog doma, svi ispiti na vreme, pa pola leta na radnoj akciji, a u drugoj polovini u svom selu na sezonskim

radovima, da pomogne ocu. Nije to definitivno bila mladost za koju bi se mnogo nas menjalo, ali je Ljubo bio nasmejaniji i vedriji od bilo koga, valjda negde duboko u sebi svestan da živi u takvom vremenu i u takvoj državi gde se ti njegovi kvaliteti moraju pretvoriti u neki pristojan život, na radost poštenih roditelja.

I izgledalo je da je tako. Besprekorna provera, najbolji utisak na komisiji za prijem, brz ulazak u posao i, posle samo nekoliko godina, reputacija najboljeg operativca, ali na neki specifičan način, gde je svima oko njega kristalno jasno da to nije karijerizam, nego jednostavna priča vrednog i čestitog čoveka koji zaslužuje da se ubrzo nazove načelnikom.

Bez obzira na stvarne ljudske i posebne radne kvalitete, za napredovanja u Službi morate imati i sreću da vam se dešavaju u pravo vreme. Ljubo tu vrstu sreće nije imao. Političke petooktobarske promene ga zatiču na nezgodnom mestu načelnika srednjeg nivoa u resoru državne bezbednosti, dakle, u vreme kada se romantične priče o dobrom i poštenom rukovodiocu baš i nisu primale kod onih koji su se pitali. A ti pitani bili su svi odreda gori od njega, s tim da su, u međuvremenu, uspeli da svoju ljudsku i moralnu problematičnost novim vlastima predstavljaju kao opozicioni politički stav, zbog kojeg su „toliko propatili“ u vreme Miloševića.

Srećom – u stvari, ispostaviće se, na njegovu nesreću – novim rukovodiocima je nakon toplog zeca, kroz kojeg je prošao u prvoj polovini 2001. godine, bio potreban upravo neko takav: sposoban, vredan i lojalan čovek, pa se ubrzo ponovo našao u sedlu, na mestu važnog oficira u oružanoj formaciji koja je slovila za najbolju u zemlji. Ne zadugo, jer događaji u Srbiji tog vremena ređali su se kao na traci... Suspenzija, komandna odgovornost, sudski postupak, ime u novinskim crnim hronikama...

Kome da objasni, u to ludo vreme, da ga je tamo, na to radno mesto, poslala država, da je svoj posao radio smatrajući da radi za tu državu, da se nije ograđio niti o profesiju, niti o moral, niti o bilo koga, da nije obrukao roditelje, svoje ime, svoga sina koga lažu da je na službenom putu, brzo menjajući TV kanal kada se u vestima čuje da je njegov otac petooptuženi u gomili uhapšenih...

Ne može se dobiti bitka u nekom izgubljenom ratu, ne može se pobediti zacementirana istina koja je, kao takva, doneta na najvišim mestima, koja ne razlikuje dobre ili loše ljude već samo priznaje svoj interes, pri čemu ste vi, sa svim svojim patriotizmom i časnim koračanjem, samo kolateralna šteta ukoliko se slučajno nađete na tom putu.

Pretpostavka nevinosti je u ovom slučaju pretvorena u pretpostavku krivice. Država ne postoji kao viša kategorija, već kao volja nekolicine ljudi. Jedni su te poslali da služiš pozivajući se na državu, a drugi će te odvesti u pritvor od četrnaest meseci i desetogodišnji sudski postupak jer si, po njihovom shvatanju države, bio na pogrešnom mestu.

A u isto to vreme lopovi, prevaranti, nepismeni sa kupljenim diplomama, hohštapleri i secikese, od zla oca i još gore majke, postaju pozitivni primeri u društvu, bez ijednog pozitivnog pasusa u onoj životnoj proveru, koju im niko pošteno nikada nije ni napisao.

Darko i Ljubo su dve priče iz iste Službe, isprepletane, teške i zlokobne. Oni su dva izvorna modela, dve paradigme u koje, nažalost, gledaju i novi, mladi pripadnici Službe, stupajući raširenih očiju na svoj profesionalni put. Bez obzira na to što deluje kao utopija i što iza toga ne stoji logika, ipak verujem da će umeti da sačuvaju u sebi one lepe rečenice iz svojih

provera koje će ih, uprkos svemu viđenom, opredeliti da Ljubu, a ne Darka, izaberu za svoj model.

A što se tiče nezakonito i bahato dovedenih partijskih kadrova koji vole streljanu i ne prave razliku između države i stranke, ne treba posebno brinuti. Posle takvih vremena uvek dođe period kada se oni sami povlače iz Službe, ili im se adekvatno stavi do znanja da tu nikada nisu ni pripadali. Na nameštaj dobijen od sponzora obično i ne misle u trenutku odlaska.

NAČELNIK

U vreme Jovice Stanišića, sve do njegove smene oktobra 1998. godine, Služba je u dobroj meri pružala otpor potpunoj politizaciji, koja je bila logična i očekivana, bar onima koji su je posmatrali iz ugla svoje borbe protiv režima Slobodana Miloševića. Daleko od toga da je sredinom 90-ih bilo vreme gde je u Službi moglo biti neke uzvišene i visokomoralne depolitizacije, ali je Jovičino vreme imalo i jednu crtu snažne samostalnosti i istinskog rada za državu, koja se nije uvek podudarala sa partijskim interesima ili zahtevima vladajuće porodice.

Mi u Službi smo to osećali, pomalo o tome pričali među sobom i gotovo jednoglasno podržavali takav imidž „Jovičine Službe“. Posebno bi nam godilo kada bismo negde u gradu čuli za ondašnje vreme vrlo opasnu konstataciju da „Službu više ceni opozicija nego vlast“ ili, još dalje i smelije, da smo mi neka vrsta „poslednjeg unutrašnjeg otpora punoj diktaturi režima“.

Ovakva pozicija je dodatno učvršćena polujavnim informacijama o povremenim susretima Jovice Stanišića sa

čelnicima srpske opozicije, koji definitivno nisu bili klasični saradnici Službe, ali jesu bili njegovi sagovornici u epizodama gde je ta komunikacija postajala kao neki kontrolni ventil u službi očuvanja stabilnosti države, ali i Jovičine pozicije. On je to radio menadžerski maestralno, uz odličan pregled situacije, koji smo mu omogućavali „mi iz proizvodnje“, pokrivajući svaki proces ili događaj koji bi mogao imati značaj za tadašnja politička dešavanja.

Nekada bi to naše angažovanje bilo usmereno na bitnog stranog ambasadora koji, razumljivo, voli sve blagodeti beogradskog službovanja, u drugoj situaciji bi naš cilj bila interna analiza ili plan poteza na Balkanu nekog uglednog instituta ili fondacije sa Zapada, ponekad presretnuta „sigurna“ komunikacija perspektivnog političara iz opozicije sa čudnim gostom iz inostranstva ili „izgubljena torba“ rasejanog visokog pregovarača koji sa imidžom „diplomatskog buldožera“ dolazi kod nas iz neke istinske svetske metropole. Trudili smo se da „pokrijemo“ sve što je bilo bitno, ne razmišljajući mnogo o tome da li je informacija koju donosimo nabavljena baš po svim propisima posla i pravilima lepog ponašanja. Jedino nam je bilo bitno da ona ima vrednost, da je blagovremena i tačna. Verovali smo da je to istinski rad za državu koji niko i nekad neće moći da ospori.

Od širokog interesovanja i pogleda „Jovičine Službe“ nisu bili izuzeti ni pripadnici vlasti, ljudi iz Miloševićevog režima, pa čak ni neki članovi vladajuće porodice, ali uvek uz adekvatno, logično, pa i zakonsko objašnjenje koje je tu našu prisutnost činilo državnim interesom, svidelo se to nekome ili ne.

U tehničkom odeljenju Beogradskog centra (srušeno početkom aprila 1999. godine britanskim NATO projektom) postojala je jedna diskretna kancelarija (zvali smo je

„KT-3“), gde su prisluskiivani ljudi iz sistema ili pripadnici Službe, ukoliko je postojao neki problematični podatak o njima. Ovde je postupak ulaska i rada bio posebno zaštićen, u smislu da ove „zatvorene poslove“ rade samo odabrani i manje pričljivi operativci, a izveštaji nastali iz tih poslova imali su ograničeni broj naslovljenih korisnika ili čitalaca. Da ne bude zabune, ovo mesto i ovaj postupak nisu bili usmereni na „političke protivnike iz opozicije“, već je najčešće bilo reči o ministrima ili funkcionerima SPS-a i JUL-a, dakle o ljudima iz vlasti za koje je postojao neki koruptivni ili drugi problematični podatak iz širokog delokruga Službe.

Modernijim i preciznijim rečnikom rečeno, ovde se radi o kontraobaveštajnoj zaštiti državnih organa, što je danas važan sastavni deo svake bezbednosne službe.

U ovoj diskretnoj kancelariji izučavali smo i analizirali crnogorske funkcionere i vrh njihove službe, koja je još od početka 1995. godine započela svoj prikriveni ples sa britanskom obaveštajnom službom, koji ni do danas nije završen.

Začetnik tog dugotrajnog procesa je bio beogradski zet, Vukašin Maraš, tada šef Državne bezbednosti Crne Gore, koji je, zahvaljujući šarmu i izrazitoj socijalnoj inteligenciji, godinama pravio i razvijao ličnu saradničku mrežu u Beogradu, sa akcentom na kategoriji srpskih nezavisnih novinara i analitičara. Njihova zavetna nezavisnost i nepotkupljiva analitičnost mahom se odnosila na moje malo staromodnije i rigidnije srpske kolege, ali svakako ne i na Vuka Maraša, koji je, uz nešto novca i uz malo pomenutog šarma, stizao do faze gde su te „nezavisne gromade“ imale klasične saradničke pseudonime, zadatke, podnete izveštaje, naravno i apanažu kod crnogorske, tačnije rečeno, Maraševe službe. Mnoge od njih sam godinama kasnije gledao na raznim televizijama

gde se, na primer, zalažu za otvaranje dosijea srpske službe i lustraciju u sklopu nekog „uzvišenog 6. oktobra“, grizući usnu što niko u tom studiju ne ume da ih pita: „A da li biste podržali isti taj proces otvaranja saradničkih dosijea službi, na primer, u Podgorici ili Zagrebu?“

Pored ovog uspešnog lobiranja i flerta sa „beogradskom intelektualnom čaršijom“, Vuko Maraš je sredinom 90-ih uspostavio i razvio duboko perspektivan kontakt sa britanskim obaveštajcima koji su imali svoj, tada vrlo dalek, kasnije sve realniji, pa potom i ostvaren politički cilj sve jasnijeg udaljavanja Podgorice od Beograda, a potom i pune crnogorske nezavisnosti. Nama koji smo, kao kontraobaveštajci zaduženi za britansku problematiku, izučavali Vukašina Maraša i tu novu britansko-crnogorsku vezu, jedino je bilo bitno da vrhu svoje službe na vreme odnesemo neki takav podatak ili snimljeni materijal, uživajući u pretpostavci da je upravo taj detalj donosio prevagu srpskoj strani u tom „bratskom dijalogu“.

Faktički, KT-3 je bio mesto gde su se proveravali delovi sistema i ljudi koji su se negde pogrešno ukrstili sa Službinim (Jovičnim) interesovanjima. Da li su ta Jovičina istraživanja i ukrštanja iz ove zanimljive kancelarije uvek bila u punom sadejstvu sa Miloševićem, to je već drugo i ne lako pitanje. Možda u početku i nisu, ali u krajnjoj instanci Milošević je bio neko ko je krajnji korisnik tih informacija i kasnijih analiza. Vreme i način na koji su mu one predočene, to je već bio deo Jovičine kombinatorike, kreacije i diplomatije.

Takvo sveprisustvo i dobar pregled „Jovičine Službe“, po definiciji, stvarali su mnoge neprijatelje, koji su takođe pretendovali na to veliko mesto „broja 2“ u režimu Slobodana Miloševića, koje je ovaj naš načelnik, po onome što zna, zasluženao zauzimao.

Jovicu Stanišića nisu voleli julovci, celokupni vojni bezbednosni aparat, delovi vladajuće stranke, posebno Šešeljevi radikali, članovi porodice... Svi oni zajedno doprinose Miloševićevoj odluci da oktobra 1998. godine Stanišić bude smenjen, sa nikad glasno neizgovorenim dijagnozom njegove navodne izdaje i rada za američku službu, što je mit koji je opstao do danas, uz periodično podgrevanje ove teze od strane istih julovaca i šešeljevaca koji su u međuvremenu promenili odelo, ali ne i svoj odnos prema Stanišiću. Taj potez Jovičine smene oktobra 1998. godine znatno je oslabio Miloševića jer njegov naslednik nije imao takav potencijal i takve sigurnosne ventile, koji su ipak činili podnošljivim nepomirljivi srpsko-srpski sukob i staru podelu na „naše“ i „njihove“.

Što se tiče odnosa Stanišića i Amerikanaca (sličan odnos je bio i sa Rusima, ali to se ređe pominje), utisak je da su Milošević i njegov šef Službe godinama zajedno igrali taj tango sa najmoćnijom svetskom službom, pokušavajući da dođu do boljih pozicija za Srbiju, ali da su onda kreatori iz CIA povukli nezgodnu i mnogo pokvarenu kartu, gde su jednog nezvanično proglasili za kooperativnog, perspektivnog i pametnog, a drugog, poluzvanično, pa potom i zvanično, za uzrok svih problema, balkanskog kasapina i nepremostivu prepreku.

Imajući u vidu sve pomenute Jovičine protivnike iz sistema, koji imaju ulogu suflera u tom trenutku (JUL, vojska, stranački jastrebovi, koalicioni partneri, biznis interesi, porodica...), Miloševiću se servira zaključak kojem nije mogao odoljeti:

„Jovica je američki čovek koji te ugrožava i ti ga moraš smeniti!“

Nije bilo teško pronaći novog, lojalnijeg i prihvatljivijeg kandidata za dvor, koji uz to ne flertuje sa opozicijom, a i

koji nije „miljenik Amerikanaca“. Ta dva kriterijuma koje je naslednik ispunjavao pobedila su deset važnijih, koji su bili na Jovičinoj strani, što je generalno bio loš izbor za sve nas, a vreme će uskoro pokazati – najviše za samog Slobodana Miloševića.

Srednji i niži operativni nivo, kojem sam pripadao u tom periodu, mrmeljao je ponešto o toj smeni ali, kako to obično bude u Službi, novi šef je i nova prilika za napredovanje, a što se tiče starog načelnika, sve češće se čuje ono klasično, srpsko, „ma sigurno taj nije smenjen bez razloga“.

Mnogo godina kasnije došao sam i do konačnog zaključka o lakom prestrojavanju i brzom zaboravu prethodnih „veličina“, ko god da ih zameni, posebno ukoliko su odlazeći rukovodioci bili svedoci nastajanja i rasta onih koji su ostali u Službi sa ambicijom da zadrže svoja niža rukovodeća mesta, crni auto i sekretaricu.

Ova prestrojavanja i naknadno negativno mišljenje o prethodnom direktoru nemaju veze sa politikom niti sa pripadnošću ovoj ili onoj političkoj strani, a taman posla da imaju veze sa profesijom, već je jednostavno reč o golom poltronstvu ljudi koji su svesni da, osim tog poltronstva i te snishodljivosti, malo šta imaju da ponude.

Naravno, ni Jovica, kao ni drugi načelnici Službe koji su stigli do tog prefiksa „bivši“ pre počasnog mesta na zidu centralnog hola upravne zgrade BIA, gde se danas nalaze sve njihove fotografije, nije mogao da izbegne da bude predmet posebne pažnje u onom malom prislušnom centru, zvanom KT-3, bar u prvih nekoliko godina posle silaska sa funkcije.

Bez obzira na to i bez obzira na tabloidna tumačenja o Jovičinom „radu za Amerikance“, ili krimi verzije gde je on

„rodonačelnik organizovanog kriminala“ u Srbiji, njegov period ostaje upamćen u srpskoj Službi kao rad za državu, a ne za vlast. To je teško dohvatljivi ideal, čak i za one koji su vladali u vreme kada se depolitizacija Službe malo više podrazumevala nego tih turobnih devedesetih godina prošlog veka.

Da je depolitizacija Službe tek floskula, koju je lako napisati u programu neke stranke ili ekspozeu svakog demokratskog premijera, najbolje govore primeri kasnijeg kretanja srpske Službe. Jovičino osnovno načelo rada za državu, a ne za stranku, princip nezaziranja od političkih moćnika i držanja Službe van lopovluka, koliko god zvučalo apsurdno, ostaje nenadmašeni ideal skandinavskog tipa godinama i decenijama nakon njega.

Nikada se u Jovičino vreme nije mogla zamisliti scena da operativac Beogradskog centra napiše službenu belešku o koruptivnom poslu jednog ministra, a da posle taj ministar sedi u kabinetu direktora, gde čita istu belešku, pa pozove odvažnog operativca, kome u prisustvu direktora BIA doslovce kaže:

„Šta ti zamišljaš, ko si! Je l' ti misliš da platu dobijaš da pišeš ovakve stvari?“

E, to nije moglo u Jovičino vreme, niti u bilo koje drugo vreme kada su ljudi iz Službe vodili Službu.

Ne postoji stvar koja ruši, ne Službu, nego državu, više od toga da kriminalac u odelu ministra galami i preti operativcu BIA u kabinetu direktora BIA, zato što je ovaj napisao podatak o korupciji i lopovluku.

Jovica Stanišić je uhapšen u akciji *Sablja* 2003. godine od strane pripadnika UBPOK MUP-a Srbije, bez konsultacija sa tadašnjim rukovodstvom BIA. Pošto nisu znali šta da razgovaraju s njim, osim neozbiljnih i uopštenih pitanja,

verovatno izgovorenih mucajući i uz floskule kako „samo rade svoj posao“, nakon sedam dana ponudili su njegovoj bivšoj Službi da preuzme vođenje tog razgovora. Ovaj zahtev je odbijen i BIA tu nije imala bilo kakvog učešća. Istovremeno, opet mimo njegove matične službe, nekim političkim linkovima zatraženo je od Haškog tribunala hitno dostavljanje optužnice protiv Stanišića i Simatovića, što se i dogodilo dok su oni sedeli u tom, ničim izazvanom i više nego sramotnom policijskom pritvoru.

BIA je tada inicirala razgovor sa šefom stanice CIA u Beogradu, gde je decidirano saopšteno da Agencija nema veze sa ovim hapšenjem i isporučivanjem Hagu, te da se od njih ne traži ništa drugo nego profesionalni stav u smislu rasvetljavanja načelno pozitivne uloge ovog bivšeg šefa RDB MUP-a Srbije u ratnim dešavanjima na prostoru bivše države. Ne postoje pouzdani povratni podaci da li je ova intervencija od strane vrha BIA imala bilo kakvog uticaja na dalji tretman Jovice Stanišića.

Kada god pročitam vest da je u nekoj uređenoj zemlji bivši šef Službe postao premijer ili predsednik, setim se Jovice Stanišića. Da je imao sreće da bude načelnik Službe u Danskoj, Norveškoj ili Nemačkoj, siguran sam da bi se to desilo i njemu. Ovako, ostaje mu da uspešno odbrani svoju zemlju, svoju Službu i sebe u Hagu, pa da se onda vrati u svoju zemlju gde će tzv. ugledni tabloidni novinari i još „ugledniji“ bezbednosni analitičari nagađati da li je bio šef mafije ili američki agent.

Ne mogu oni da shvate, polazeći valjda od sebe, da je on bio pre svega ozbiljan šef srpske Službe.

Mnogo godina kasnije, u vreme jedne „patriotske“ vlade, Službu će voditi čovek koji izvorno nije bio njen pripadnik,

koji će jednoj velikoj zapadnoj Službi odneti kadrovski informacioni sistem BIA (tzv. KIS). Bar se tako pričalo u Agenciji, gde su, noć pred direktorov put u tu zemlju, ubrzano narezivali disk sa dosijeima, po njegovom hitnom nalogu... Možda mu je to tražio jedan visoki funkcioner obaveštajne zajednice te zemlje koji mu je i pomogao da dođe na direktorsko mesto, a možda je to naš direktor odneo i samoinicijativno, prinoseći žrtvu za koju je mislio da se od njega očekuje, u zamenu za što duži ostanak na funkciji šefa srpske Službe, koju je kao predstavnik jedne od JNA linija prikryveno mrzeo.

Pored ovih „spoljnopolitičkih aktivnosti“, taj uspešni direktor je imao prethodno i nekog posla sa kriminalnim klanovima, susrećući se tajno sa čovekom koji je nakon nekoliko meseci optužen, a potom i osuđen za ubistvo srpskog premijera. Kako je to neko već rekao, pravdajući svoju isto tako znamenitu ulogu u tom periodu kada se politička snaga merila brojem kontakata i dilova u svetu kriminala, „ruke su mu možda bile prljave, ali je obraz bio čist“.

U vreme tog uspešnog direktora sve je išlo nekako lako, čak su se i haški optuženici dobrovoljno predavali u pidžama iz bolničkih kreveta, a i ratni komandanti bosanskih Srba su se slučajno, baš pred hapšenje, zaticali na teritoriji Bosne i Hercegovine, tek što su izašli iz gepeka da protegnu noge.

Za razliku od Jovice Stanišića, tog direktora niko nikada nije prozvao da je strani špijun ili šef mafije. Jednostavno, imao je sreće da politička trgovina i fasciniranost službama onih koji su dolazili na vlast nakon njegovih patriota bude tolika da je on vešto isposlovaio svoj mirni odlazak, bez bilo kakvih istraga, čak i sa adekvatnim novim nameštenjem. A možda je imao i dobrog inostranog advokata čiji se uticaj nije smanjio, bez obzira na „velike“ političke promene u Srbiji koje su se dešavale u prvoj deceniji 21. veka.

Kontinuitet je, dakle, postojao, što je dobra i poželjna kategorija kada govorimo o službama, ali sa jednim malim problemom – što kontinuitet prilikom ove političke promene nije bio naš, nego tuđ.

Uostalom, kao što nisu izvorno naši ni svi stereotipi i nametnuti zaključci na temu srpske Službe i Jovice Stanišića, gde nam je taj ino-faktor, kroz razna tumačenja „naših“ sveznajućih analitičara i nagrađivanog istraživačkog novinarstva zauvek nametnuo ulogu krivca i nikad dovoljno reformisanog neprijatelja srpske demokratije, sa nepristojnom gubitničkom pozicijom da morate, gorima od sebe, da se pravdate zašto uopšte postojite.

O tome malo kasnije.

Kao što reče Ilija Čvorović, „sve je suprotno od onoga što izgleda da jeste“.

BRITANCI

Ne postoji strana služba koja je studioznije, dugoročnije i efektivnije imala uticaja na bezbednosni sektor, političke stranke i državne institucije, pa samim tim i na srpske političke tokove u poslednjim decenijama – od britanske obavestajne službe. Po nekom pravilu, Britanci kod nas igraju dugoročno, dubinski, trude se da prodru do svake pore sistema da bi se, u ekstremno napetim i turbulentnim vremenima, intenzivnije pojavili Amerikanci koji završavaju agresivniji deo posla, do postizanja cilja, kada opet primat prepuštaju strpljivijim i uvek prisutnim Englezima.

Sledeća karakteristika britanskih službi je klasičan obavestajni rad prema delovima svake srpske vlasti, dok američki model više podrazumeva splet legalnih aktivnosti koje se najčešće odnose na finansiranje različitih projekata u oblasti medija, nevladinog sektora, ljudskih prava, kulture... To izvorno nije tajan ili nelegalan posao, ali jeste dugoročno uticajan na celokupno društvo.

Kada govorimo o prvoj polovini Miloševićeve ere, britanska služba je dobro odmerila i procenila novoformirani